

Юлія Березнюк, Олександр Межов

Концепт «вітер» в українській народній творчості

Українська народна творчість – це відтворення душі народу, його вірувань, духовних надбань та сподівань. Наші пращури споконвіків були нерозривними з природою, тому не дивно, що концепт «вітер» притаманний нашому фольклору. Він, як частина мовної картини українців, відтворює і, певною мірою, зберігає наслідки пізнавальної діяльності творців народної творчості, показує їх образні уявлення. «Словник української мови» в 11-ти томах, витлумачує лексему «вітер» як «більший або менший рух потоку повітря в горизонтальному напрямі» [5, т. 1, с. 687]. Тобто це поняття має суто фізичне трактування. У текстах народної творчості концепт «вітер» набуває певної поетичності, психологічного осмислення.

Концептуалізація як «один з процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні й упорядкуванні результатів внутрішнього рефлексивного досвіду людини й уявлень про об'єкти, явища дійсності та їхні ознаки» [4, с. 258] є ключовим поняттям когнітивної лінгвістики – актуального напрямку сучасних досліджень. Протягом останніх десятиріч об'єктом наукових зацікавлень багатьох українських мовознавців стали різні види концептів. Глибоке лінгвокультурологічне осмислення специфіки національного сприйняття духовно-ціннісних концептів української художньої літератури простежуємо в монографіях В. Кононенка «Концепти українського дискурсу» [1] та «Мова у контексті культури» [2]. Українська мовознавиця Л. Лисиченко в монографії «Лексико-семантичний вимір мовної картини світу», зокрема, зауважує: «Значення концепту як ментального явища в силу його складності передається в мові не окремим словом, а лексико-семантичним мікрополем мовних елементів, що можуть сполучатися в текстах із ключовим словом концепту» [3, с. 22]. На її думку, потрібно розглядати семантику концепту «вітер» не лише за одним словом, а варто звертати увагу на слова, що «характеризують його за силою (вітер, вітрюган, вітрило, вітрець, буря, ураган), за напрямом (північний, південний, східний, західний), а також за проміжними напрямками (південно-східний, північно-західний), за додатковими погодними умовами (хурделиця, завія, завірюха), за локальними ознаками (тайфун, торнадо, бриз, мусон, майстро, трамонтан)» [3, с. 22]. Актуальність пропонованої статті зумовлена потребою з'ясувати, які саме уявлення українського народу про *вітер* віддзеркалено в усній народній творчості. Мета дослідження – проаналізувати мовні вияви концепту «вітер» в українському фольклорі.

Беручи до уваги мовний рівень, зауважуємо, що лексема *вітер* позначає «рух повітряного потоку в горизонтальному напрямі» [6, с. 152], тобто це явище суто фізичне, природне. У пісенній творчості українців слово *вітер* вжито не лише у прямому значенні. Читаємо рядки з відомої пісні «Сильний вітер»:

*«Сильний вітер, сильний вітер, сильний вітер,
Поламав у чистім полі білі квіти...
І чому це, і чому це все так сталося,
Що моє кохання з милим обірвалось»* [8].

На перший погляд поняття «вітер» тут суто фізичне, відображене як стихійне явище, природний процес. Але якщо заглибитись у рядки, то розуміємо, що синонімом буде слово «руйнівник». Він поламав білі квіти і цим же зруйнував світле, невинне кохання. Коли читаємо далі, розуміємо, що в одній пісні сконденсовано не один концепт. У наступних рядках *вітер* сприймається вже зовсім інакше: можемо дібрати синонім «всезнаючий» або «вісник». Адже сильний *вітер* все бачить, скрізь літає і знає все про ліричну героїню:

*«Як приходив я до тебе опівночі,
І дивився в твої карі ясні очі,
Ти сказала, що не треба, що не треба...»*

Хай розкаже сильний вітер все про тебе» [8].

До речі, існує думка, що в Китаї вітер переносив новини, чутки, повідомлення, вісті.

Остання строфа є своєрідним антиподом до першої. Якщо на початку пісні вітер-руйнівник розлучив двох закоханих, то в останніх рядках він набуває білого кольору (кольору чистоти) і стає символом віри, що кохані знову побачаться:

*«Та я вірю, що стежини ці зійдуться,
І любов-кохання з милим повернеться...
А у полі білий вітер ще гуляє,
Але вже він білих квітів не ламає» [8].*

У козацькій пісні «Вітер віє, трава шумить» лексема «вітер» має пряме значення, вказуючи на звичайне природне явище: «Вітер віє, трава шумить, А в тій траві козак лежить» [7], тобто ніяких додаткових семантичних відтінків не простежуємо. Цікавим є те, що хоч і вжито лексему у прямому значенні, вона завжди передує життєвим подіям ліричних героїв. Це знову ж таки вказує на нерозривність природи і людини.

Концепт «вітер» у пісні «Ой у полі вітер віє» увиразнює синтаксичний паралелізм як художній прийом:

*«Ой у полі вітер віє, А жито половіє,
А козак дівчину та й вірненько любить,
А зайнять не посміє» [7].*

Розглянемо концепт «вітер» і на прикладах народних прислів'їв та приказок. Варто зауважити, що значення цієї лексеми в них поділяється на дві пропорційні частини: перша – суто фізичне явище, друга – переносне вживання, якому надано певні особливості світосприйняття. Розглянемо варіанти з першої частини:

1. Вітер віє, хоч не знає, що погоду він міняє.
2. Куди хилить вітер, туди й гілля гнеться.
3. Верхове галуззя вітри ломлять.
4. Вальється з ніг від самого вітру.
5. Як вітер не дме, то й листя не шелестить [9].

Як бачимо, вітер тут означає дію, потік повітря. Втім, варто відзначити, що у першому варіанті він набуває певного оживлення, олюднення. Усі наступні варіанти можна трактувати по-різному, проте сама лексема «вітер» від цього свого значення не змінює.

Розглянемо варіанти, у яких концепт «вітер» виявляє різні переносні значення:

6. Вітер у кишнях свище.
7. Вітер у голові.
8. Тепер уже не тим вітром повіяло.
9. Мені все вітер в очі – як вдень, так і вночі.
10. Ні з губи слова, ні з носа вітру [9].

У першому варіанті лексема вживається у значенні *порожньо*. Схожу семантику простежуємо й другому висловленні. *Вітер* – прозорий, нематеріальний, ми не можемо його побачити чи відчутти руками, тому і в наших пращурів, які створили ці прислів'я, сформувався бачення, що це порожнеча, відсутність чогось. У третьому варіанті значення ж зовсім інше: тут поняття виступає як «настрій» чи, можливо, навіть «влада», «спрямування». На нашу думку, таке сприйняття сформоване на суто природних явищах, адже характер *вітру* (північний чи південний) вказує на якусь характеристику і погодні умови. Отож, значення третього варіанту вказує на те, що прийдуть якісь зміни, бо повіяв не той *вітер*. У четвертому реченні концепт «вітер» сприймаємо як якесь затуманення, перепони, що стоїть на шляху. У п'ятому висловленні *вітер* постає як дія людини, яка вказує на її можливість неможливість говорити. У нашому випадку вона відсутня.

Отже, концепт «вітер» в усній народній творчості, зокрема в піснях, прислів'ях та приказках, виявляє різні значення. Він має і своє пряме тлумачення як потоку повітря, і абсолютно не пов'язане з природним явищем суб'єктивне бачення і сприйняття людей.

Здебільшого *вітер* має конотацію руйнівника або порожнечі. Цю лексему вживали з певним олюдненням, сприймали як невід'ємну частину природи й людського життя. *Вітер*, в уявленні українців, виступає також вісником, засобом передачі інформації, силою, здатною з'єднати або роз'єднати закохані серця.

Література

1. Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу: монографія. Київ-Івано-Франківськ : Плай, 2004. 248 с.
2. Кононенко В. І. Мова у контексті культури: монографія. Київ-Івано-Франківськ : Плай, 2008. 390 с.
3. Лисиченко Л. А. Лексико-семантичний вимір мовної картини світу. Харків : Основа, 2009. 191 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
5. Словник української мови: в 11 т. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1 : А–В. 1970. 800 с.; Т. 6: П–Поїти. 1975. 832 с.
6. Сучасний тлумачний словник української мови / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків : Школа, 2006. 1008 с.
7. Українські народні пісні. URL: <https://proridne.com/Українські%20народні%20пісні/ОЙ%20У%20ПОЛІ%20ВІТЕР%20ВІЄ.html>
8. Українські народні пісні. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/124622.html>
9. Українські прислів'я та приказки. URL : <https://mamabook.com.ua/ukrainski-prysliv-ia-ta-prykazky-pro-viter/>

Тетяна Бурковська, Руслана Зінчук

Типи пунктуаційних помилок на сторінках районної газети «Вісник Демидівщини»

Засоби масової інформації відіграють важливу роль у житті суспільства, відображаючи всі зміни, які відбуваються в ньому, і водночас впливаючи на аудиторію. Вплив має як зміст повідомлення, так і відповідність тексту чинним мовним нормам. Щоправда, сучасні журналістські матеріали нерідко не відповідають критеріям грамотності, що й актуалізує потребу дослідження мовної культури видань на всіх рівнях, зокрема й пунктуаційному.

Мова медіа з огляду на типологію лінгвоанормативів була об'єктом уваги багатьох дослідників. Відзначимо наукові праці Т. Бондаренко [2], А. Капелюшного [4], А. Яворського [10; 11; 12]. Пунктуаційні помилки на сторінках журналів «Український тиждень» [5] і «Країна» [6] вивчала І. Мариненко. Дослідження пунктуаційних аномативів в інтернет-виданнях було у сфері наукових зацікавлень О. Цапок [8]. Пунктуаційну культуру волинських медіа аналізують Н. Шульська і Р. Зінчук [9; 3].

Мета публікації – проаналізувати пунктуаційні помилки на сторінках районної газети «Вісник Демидівщини»; систематизувати виявлені аномативи; визначити їх частотність в опрацьованих журналістських текстах. Фактичний матеріал для реалізації поставленої мети дібрано з 36 випусків видання (квітень 2022 р. – грудень 2022 р.).

Зафіксований та систематизований фактаж засвідчив, що допущені авторами газети пунктуаційні аномативи можна класифікувати на три групи:

- помилки, пов'язані з пропущеним необхідним розділовим знаком;
- ті, які пов'язані з уживанням зайвого розділового знака;
- помилки, пов'язані з уживанням не того розділового знака, який необхідний у конкретному випадку [1, с. 89; 5, с. 109].

Зважаючи на численність пунктуаційних аномативів, матеріал подаємо з огляду на їх частотність.

За нашими спостереженнями, найбільш частотними є помилки, які пов'язані з пропущеним розділовим знаком (65 %):